

בבלי מנעורי

200

כי יצר לב האדם רע מנעוריו

1 בפרשתינו | אנו מוצאים את האיש המרכזי בפרשה והלא הוא "בלעם". איש זה מתגלה בפנינו בסתירה עצומה בדמותו ובאופיו. הנה מחד גיסא אנו מוצאים (במדרש רבה נשא יד, לד) "ולא קם עוד נביא בישראל כמשה" – אבל באומות

העולם קם נביא כמשה, ומאן ניהו? – בלעם ע"כ. הרי שבלעם היה באומות העולם מה שהיה משה רבינו לישראל. ומאיך גיסא אנו מוצאים את בלעם כאדם מושחת וכפי שאומרים עליו חז"ל: שבא על אתונו. ושוב, מחד גיסא אומר הוא "כי מראש צורים אראנו" (כג, ט) ומפרשי: שהתפעל משורשם של ישראל, מאבותיהם אברהם יצחק יעקב. וכן במה שאמר "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא וגו'". ומפרשי: שבלעם התפעל מכך שהיהודי קם בבוקר ומזדרז להתעטף בציצית, לומר קריאת שמע ולהניח תפילין יעו"ש, ומאיך גיסא אומר בלעם "ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק, אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב, לא אוכל וגו' (כב, יח). ומפרשי: למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים וכי ע"ש.

ה' צדק כס' (b) (c) (d)

ונראה לבאר את הדברים על פי דברי הגמרא במסכת ברכות (נד, א) "ואהבת את ה' אלוך בך בכל לבבך וגו'" – מהו בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע". ויש להבין את דברי הגמרא, משום שלא הובא את ה' ביצר הטוב, ברור ומובן. אבל לקיים את אהבת ה', או לעבוד את ה' ביצר הרע, האידך יתכן? (6)

אולם אפשר לומר עפ"י דברי הגמרא במסכת קידושין (ל, ב): "ת"ר קשה יצר הרע שאפילו יוצרו קראו רע, שנאמר (בראשית ד) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אמר רב יצחק, יצרו של אדם מתחדש עליו בכל יום, שנאמר (שם ו) רק רע כל היום. ואמר ר"ש בן לוי, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו, שנאמר (תהילים לו) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו. ואלמלא הקב"ה עוזרו, אין יכול לו, שנאמר אלקים לא יעוּבְנו בידו וכי' אם אבן הוא נימוח שנאמר (ירמיהו כג) הוי כל צמא לכו למים, ואומר (ישעיהו נה) אבנים שחקו מים" ע"כ. אדם נולד עם יצרו הרע, ומטבעו הוא רע. אלא שהקב"ה ברא את האדם עם כוחות מיוחדים ותכונות כאלה שבאפשרותו לנצלן על מנת שיוכל לתקן את עצמו, לתקן את מידותיו, ובאופן כללי – לחנך את עצמו להתגבר על יצו"ר. וכך היתה הבריאה, שאדם יגיע לשלימות באמצעות העבודה הקשה של חינוך עצמי בהתגברות על יצו"ר. זה הדבר היסודי להגיע לשלימות רוחנית, ואין זולתה. וזו היא הכוונה האמיתית של הגמרא (בברכות שם) שאדם חייב לעבוד את ה' בשני יצריו, ויצו"ר מהווה חלק בלתי נפרד מעבודת האדם ברצונו להגיע לשלימות. וידועים הדברים שהיו אמוראים שגירו את יצרם בכוונה תחילה כדי לחנך את עצמם להתגבר על יצו"ר, וראה בגמרא מסכת עבודה זרה (דף יז, ב) על אמורא אחד שאמר "איזיל אפיתחא דזונות כדי ליכוף היצר" יעו"ש.

נמצא לפי"ז שאדם יכול להיות חכם גדול, פיקח גדול אפילו מלומד נכבד ואולי גם נביא, אך באם לא השכיל להבין שיחד עם התכונות הטובות שחננו ה', הרי שיש לו תפקיד יסודי בחיים, לעבוד עבודה קשה של התגברות על יצו"ר, עבודה שאך היא מביאה לראות האדם לידי שלימות, או אז אין כל ערך לחכמתו המרובה כשמידותיו מושחתות. והשלימות האמיתית היא כאשר מחד גיסא הוא חכם ומלומד גדול, ומאיך גיסא הוא גם איש מוסרי בלי תאוות, ובעל מידות תרומיות. אם את הדבר הזה לא עשה, הרי

התוצאה היא ברורה: איש חכם, פיקח ומלומד, וגם מושחת במידות רעות, מושחת בתאוות נפשיות וגופניות, בעל גאוה וכיו"ב.

41 וראה מש"כ הרמח"ל ב"מסילת ישרים" (עמוד ז): "והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך, והם הם התאוות החומריות אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן הטוב האמיתי, ונמצא שהוא מושם באמת בתוך המלחמה החזקה, כי כל עניני העולם בין לטוב בין לרע הנה הם נסיונות לאדם וכי ואם יהיה לבן חיל וינצח המלחמה מכל הצדדין, הוא יהיה האדם השלם וכי' אם תעמיק עוד בענין תראה, כי העולם נברא לשימוש האדם. אמנם הנה הוא עומד ומתרחק מבוראו, הנה הוא מתקלקל ומסקלקל העולם עמו. ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בבוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסיוע לעבודת בוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו" יעו"ש.

11

(3) עזר אלה

[מא] החוגגת שלש רגלים. דאם לא כן, 'פעמים' מבעי ליה¹¹⁶. ואם תאמר מאי שנא מצוה זאת (שמות כג, יד) - שרמז לו -

משאר מצות. ויש לומר, כי הזמן יש לו ראשית אמצעי וסוף¹¹⁷, ובא לומר לך כי ישראל הם בתחילה ובאמצעי ויהיו לבסוף. וכנגד זה נתן להם הקדוש ברוך הוא שלש רגלים¹¹⁸; במחלת הקיץ, הוא פסח (שס טס טו), ושבעות הוא התחלת אמצע הקיץ, רצה לומר חוקפו מתחיל מן עצרת ואילך, וקודם ללכת אין כאן חוקפו של קיץ¹¹⁹. וידוע זה על פי הטבעים. וזהו שאמרו רז"ל (שם קמו): כל משקה רפואות הם טובים עד עצרת, לפי

שלימות ועל המציאות, והאבל הוא על היסוד, והוא הפסד דבר, ולכן מתאבלין על מיתת המת¹²³. וישראל מציאותם בכל הנזמים; בראשיתו ובאמצעיתו וסופו, לכך יש להם לשמות בשלש רגלים שהם בקיץ, שהוא המשך זמן המציאות. ולא נתן אותם בחורף, שהוא הפסד, ואינו מציאות. והדבר שיש לו דבר נצחי - איך באת לאבד. אמנם בענין אלו שלש רגלים שהם מורים על נצחיות ישראל, הם דברים גדולים, ואין כאן מקומו, והתבאר בספר גבורות ה' (פמ"ו)¹²⁴.

5) אמתות
7) אמתות

(2) ע"פ

זוהי בדיוק נמרץ הדמות שיצאה לאור עולם והמוכרת לנו בשם "בלעם". ועל כן כל כך התפעל מעבודת ה' של ישראל, מהקימה בבוקר, מהריצה לעבודת הקודש, מאמירת קריאת שמע על המטה כאשר אדם עייף ויגע, כל אלה עבודות הכרוכות בהתגברות עצומה על יצה"ר, אלו הם פירות העבודה העצמית של האדם להתגברות על יצרו לקימה זריזה בשעת בוקר מוקדמת לעבודת הבורא. עבודת חינוך זו היתה זרה לבלעם, הוא סבר שבכך שאדם הוא חכם, פיקח ומלומד, והוא היה גם נביא, הרי שבכך נסתיים תפקידו עלי אדמות. הוא לא הבין שיש שלימות למעלה מחכמה לימודית או פקחות שאדם נולד עמה, הוא לא הבין שאדם צריך להתמודד כל חייו על החינוך העצמי של השתלמות כדי להגיע לשלימות, וכי אי אפשר לעבוד את ה' ולאהוב את ה' אלא בשני היצרים, יצר הטוב ויצר הרע וכפי שנתבאר. ובוזה מובנת דמותו מליאת הסתירות של בלעם, וכפי (שמואל בפרקי אבות (ה, ט) "...עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע וכו'". כל אלה הם הסממנים הברורים של אותו אדם שהשאיר את מידותיו להפקר, שהפך את חכמתו לעיקר מבלי ששיעבד את ליבו לאבינו שבשמיים, מבלי שעשה את מה שמוטל על כל אדם לעשות בימי חייו - עבודה תמידית ויום יומית לתיקון המידות, ולתיקון נפש האדם.

(4) ר' קמ"ו

(כס) כי התעללת בך. הנה ראוי בלעם שיתמה בפלא הגדול הזה של דבור האתון ושירעיש מן הנס המחודש והמבהיל את כל ההולכים עמו בדרך, והיה לו לחשוב ולהתבונן כי זאת ה' היתה זאת לסכל עצתו ולהשיב חמתו אחור, אבל מתוך אכזריותו ורוע טבעו ומרוב הפצו ללכת לקח הענין בדרך תמות, ולכן השיב כאדם שמדבר עם חברו: כי התעללת בני ושרי מואב ושני נעריו שראו הפלא הזה ולא שאלו לו ולא דברו מאומה, אפשר לומר כי היו כלם קודמין לו בדרך⁸² ובהשאריו יחידי אחור אירע לו הנס הזה, והם לא ראו כי לא היו במעמד אחד, או אולי היה הכל במעמד אחד ולא היו רואים ושומעים⁸³ כי אם בלעם לבדו כי כן יקרה לאנשי רוח הקדש, כענין שכתוב בדניאל: וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה⁸⁴.

הקשה רבי ישראל סלנטר זצ"ל, הן עינינו הרואות שאנשים המתעסקים בקבורה, אינם בהכרח בעלי מדרגות גבוהות ביראת שמים, על אף

שאחת מהעצות לאדם להכניע את יצרו, היא להזכיר לו יום המיתה?
(ברכות ה, א)

והשיב על פי יסוד זה של בלעם עם אתונו, שלמרות הנס הגלוי שניצב ללמול עיניו בפתיחת פי האתון, לא התעורר לחזור בו מעצתו הרעה, והמשיך בדרכו לקלל את ישראל. וביאר, שאדם שאינו מתבונן במה שרואה לנגד עיניו, נשאר באותה דרגה, ולא יצליח להתקדם בסולם העולה בית ה'.

בין נביאי ישראל לנביאי או"ה

"ויקר אלקים אל בלעם וגו'" (במדבר כ"ג, ד')

וברש"י: "ויקר" - לשון ארעי, לשון גנאי, לשון טומאת קרי וכו'."

1 והנה אחז"ל (ספרי וזאת הברכה) עה"פ (דברים ל"ד, י'): "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו'" - "בישראל לא קם - אבל באומות העולם קם, ואיזה? זה בלעם בן בעור. אלא שהפרש יש בין נבואתו של משה לנבואתו של בלעם בן בעור: משה לא היה יודע מי מדבר עמו - ובלעם היה יודע מי מדבר עמו, שנאמר (כ"ד, ד'): 'נאם שומע אמרי א-ל', משה לא היה יודע מתי נדבר עמו עד שנדבר עמו - ובלעם היה יודע אימתי מדבר עמו, שנאמר (שם): 'ויודע דעת עליון', משה לא היה מדבר עמו אלא בשה"א עומד - שנאמר (דברים ה', כ"ח): 'ואתה פה עמוד עמדי', ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל - שנאמר (כאן בסוף הפסוק): 'אשר מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים'. משל למה הדבר דומה? לטבחיו של מלך ויודע כמה הרצאות יוצאות למלך על שולחנו, ע"כ.

(6)

ע"פ ר' א"ב

(2)

ועיין ברמב"ן עה"פ (כ"ד, א'): "ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים" - ביאור דברי הספרי באריכות, ולקמן בס"ד נביא קצת דבריו לעניינינו. עכ"פ, הרי לפנינו שבלעם היה אדם גדול מאד, עד כדי כך שאומרים עליו שבאו"ה הוא קם נביא כמשגשג - אע"פ שבישראל לא קם נביא כמותו בשום פנים. ויש לתמוה, שאדם גדול זה, כשם שרבו מעלותיו - כך גדלו חסרונותיו ומדותיו הרעות, כמו ששינונו במשנה (אבות ה', י"ט): "עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחכה - מתלמידיו של בלעם הרשע!", וזה כנגד ג' דברים: "הקנאה והתאוה והכבוד - שמוציאין את האדם מן העולם" (אבות ד', כ"א), ומה לנו לחטט בו ובמדותיו עוד!

והנה, הרמב"ם בפ"ז מהל' יסודי התורה ה"א, כתב: "מיסודי הדת לידע שהא-ל מנבא את בני האדם, ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה, גבור במדותיו, ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, וחוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד וכו'". ולכשנעיין בפרשיות של בלעם הרשע - נמצא בו ממש ההיפך מכל מה שמנה הרמב"ם הנ"ל... והדרא קושיא לדוכתא: האיך חלה רוח נבואה על רשע זה?

אבל הענין הוא, שיש ב' ענינים בנבואה, והבדל רב וריחוק גדול ביניהם - כמקצה השמים עד לארץ, והרבה יותר. יש נבואה העיקרית, שמקבל אותה הנביא אחרי שעבד ויגע על עצמו, והשקיע כחות רבים ועצומים עד שהצליח להתגבר על יצרו תמיד, ולהפוך מדותיו וכחות נפשו לטובה ולברכה, ומגיע לדרגת נבואה כמ"ש הרמב"ם, ואז הוא מקבל הנבואה מאת הקב"ה, וכן היו באמת כל נביאי ישראל לדורותם.

אבל יש נבואה שאדם זוכה לזה מאיזו סיבה לקבל בתורת מתנה, לשעה או לזמן מסויים, נבואה כזו אינה צריכה שום הכשר והכנה בכחות נפשו של האדם עצמו - אלא רק בשעה שבאה עליו הנבואה נטהרת נפשו וזוכה לראות מראה נבואי הבאה אליו מן השמים, וכלעומת שבאה אליו - כן היא הולכת והוא נשאר באותו מצב שהיה קודם שנתנבא, איש אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו - כי אם בד' אמותיו ותו לא מדי.

תדע, שהרי אחז"ל (מכילתא בשלח ב'; ורש"י שם): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי הכהן", האם תאמר שהשפחות נתעלו על הים ונהיו לנביאות גדולות מיחזקאל הנביא? ודאי לא מיניה ולא מקצתיה! אלא שהיה על הים כל כך התגלות אלקית באותות ובמופתים נפלאים, כי בקעו רקיעים ויאירו את כולם במראה נבואה אשר מחזה ש-ד-י יחזו - יותר משראה יחזקאל בן בוזי הכהן! אבל אפתם שפחות היו מקודם שפחות - ונשארו אח"כ שפחות בחסל סדר קריעת ים סוף, וזה פשוט וברור.

וכן היה נבואת בלעם הרשע, כי לא היה לו נפש מטהרת כלל להיות ראוי לנבואה כנביאי ישראל, חס ושלום! לא תהא כזאת בישראל! אלא אדרבה, טמא ומטומא היה רשע זה, וכידוע משאחז"ל (סנהדרין ק"ה ע"ב) עה"פ (כ"ב, ל'): "הלא אנכי אתנך וגו' - שעשה עמה מעשה אישות", והאיך שרתה עליו רוח נבואה?

נביאי אומות העולם

אך כבר עמדו חז"ל על מדוכה זו (ראה רש"י עה"פ וישלח וגו' אל בלעם וגו' ארץ בני עמו - כ"ב, ה'), ושאלו בלשון הזה: "וא"ת, מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על גוי רשע?", והשיבו: "כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אילו היו לנו נביאים חזרנו למוטב, העמיד להם נביאים - והם פרצו גדר העולם, שבתחלה היו גדורים בעריות - וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות", עכ"ל.

ומעתה מוכן שפיר הכל, כי נבואה הבאה מתוך יגיעה ושכירת הטבע במלחמה |
 כנגד יצה"ר - נבואה כזו מביאה לבנין עולם, אבל נבואה כמו לבלעם, רשע בעל
 קנאה תאוה וכבוד - יכולה להביא לחורבן ופרצה בגדרו של עולם, כמבואר לעיל!
 ובע"כ כן הוא, כי נביאי ישראל - מזהירים על תורה ומצוה ויושר המדות, ונביאי
 או"ה - מלמדים להשחית ולחבל, אם בזנות אם בשפ"ד או בע"ז, וכל פירצה בגדרו
 של עולם! כאו"א לפי מה שהוא...

ושמא תשאל: סוף סוף, אם בלעם היה ככל הגויים - למה דוקא הוא נבחר
 בשמים להיות נביא באו"ה ולא אחר? התשובה היא, שבשכל - היה בלעם גדול
 מאד, אבל רק בשכלו - ולא בלבו, ו"רחמנא לבא בעי" (סנהדרין ק"ו ע"ב).

וזהו מה שאחז"ל (איכ"ר ב', י"ג) עה"פ (איכה ב', ט'): "מלכה ושריה בגוים
 אין תורה" - "אם יאמר לך אדם יש חכמה באומות - תאמין, אבל אם יאמר לך אדם
 יש תורה באומות - אל תאמין", והיינו כמו שאמרו גם במק"א (ב"ב ט"ז, ע"א):
 "אמה הקב"ה: 'בראתי יצה"ר - בראתי לו תורה תכלין'".

וחכמי או"ה - אין מעריכין את האדם רק לפי שכלו, אבל איך שמתנהג בחייו
 הפרטיים - לא קובע אצלם כלל, וזה לפי שאין להם תורה, כלומר: שאין חכמתם
 מורה להם להנהגתם בחיים ולא כלום, אלא כדבר צדדי ופרטי במעשה האדם, אבל
 הוא עצמו - לא משתנה, ואינו מחויב להשתנות אלא בהשגה והשכלה - ולא יותר...
 ואין רואים בזה שום סתירה במהלך החיים של האדם, וכידוע מצריסטו שהיה
 פילוסוף גדול ומטיף מוסר לעמו, ואעפ"כ היה הוא בעצמו בעל תאוה, ומצאוהו
 פעם עושה מעשה מכוער, ושאלו אותו על זאת, ענה ואמר: 'כשאני מגיע לאיזו
 תאוה - בשעה זו אני לא אריסטו!...'

והנה, אמר הכתוב (כ"ד, ו'): "וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר
 שתם העין". ופירש"י וז"ל: "שתם העין - עינו נקורה וכו', רבותינו אמרו לפי...
 ומספר את רובע ישראל וכו', אמר בלבו: מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים - יסתכל
 בדברים הללו, ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם (גדה ל"א, ע"א)".

פירוש: מכיון שאין לחכמים כבלעם וכיוצא בו תורה שתלמדו להטיב ולזכות
 נפשו - כי לבו כל עמו בכל אשר יפנה בשכלו - לכן לא ישיג ענין קדושה שיוכל
 אדם לעלות לקדש עצמו ולטהר נפשו עד כדי כך שיתעסק בדברים החומריים ביותר
 ואעפ"כ יושפע בשפע קדושה וטהרה באותו מעשה עצמו להפליא! ואכן, זהו פירוש
 הכתוב (כ"ג, י'): "ומספר רובע ישראל", אבל בלעם נשאר בעיני בשר שלו, ותמה
 ואמר (בלבו דייקא) מה שאמר! כי איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת! ולכן
 נסמית עינו של אותו רשע...

התורה מרוממת את החיים הגשמיים

אבל בישראל - יש תורה! בפ' קדושים נאמר (ויקרא י"א, מ"ד): "דבר אל כל
 עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ד' אלקיכם", וברש"י
 שם: "דבר אל כל עדת בני ישראל (ויק"ר כ"ד, ה'; ת"כ): מלמד שנאמרה פרשה
 זו בהקהל, מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. קדושים תהיו - הווי פרושים מן העריות
 ומן העבירה (ויק"ר כ"ד, ו'), שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה - אתה מוצא קדושה
 וכו", ע"כ.

הרי לפנינו כי מיד בהתחלה של רוב גופי תורה - מזהיר על הקדושה, לפרוש מן
 העריות ומן העבירה, בהיפך מחכמי או"ה - אשר יכסלו ויבערו ולא יבינו כל עיקר
 תכלית כריאת אנוש על הארץ, כי ילכו אחרי יצרם כצאן לטבח יובל ולהטיב לא
 ידעו. ואכן, מי שיש לו תורה - מבין זאת בפשיטות, כי גדולתו של אדם אינה
 בשכלו, שזו מתנת אלקים היא, ואדרבה, מי שחננו השי"ת בשכל גדול ודעה רחבה
 - אחריותו גדולה יותר, אלא כל מה שנתבע האדם הוא שיתייגע תמיד להשמר
 ולהלחם בבהמיות שבו. להעלות עצמו ולצחצח נפשו, להטהר ולהתקדש,

(9) סע

כמשאחז"ל (ב"ר מ"ד, א'; ועוד בכמ"ק): "לא ניתנו המצות לישראל אלא לצרף בהן את הבריות", והציון והקדושה אינה באה מאליה, אלא בעבודה ויגיעה עצמית - בעמל תורה ויראה!

וזהו מה שהתפלא בלעם ואמר (כ"ג, כ"ד): "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא, לא ישכב עד יאכל טרף וגו'". וברש"י: "הן עם כלביא יקום וגו' - כשהן עומדין משנתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות, ללבוש ציצית, לקרוא

את שמע, ולהניח תפלין וכו'. לא ישכב - כלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מויק הבא לטורפו, כיצד? קורא את שמע על מטתו - ומפקיד רוחו ביד המקום וכו'", ע"כ.

הרי שהסתכל בלעם וראה איך שישראל הוא עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב כלל, שכל המנהג והמצוה קשורים אתם בכל מהלך החיים - מבקר ועד ערב ועד בכלל, לא ימושו מהם, מתגברים כאריות וחוטפים המצות, וק"ש אצלם כאדם רעב שאוכל לשבעה - לא ישכב עד יאכל טרף וכו'. אכן ראה ויזכח כי קוב"ה ואורייתא ישראל חד! (זוה"ק אח"מ דף ע"ג, א).

Balak

A People That Dwells Alone

This is an extraordinary moment in Jewish history, for good and not-so-good reasons. For the first time in almost 4,000 years we have simultaneously sovereignty and independence in the Land and State of Israel, and freedom and equality in the Diaspora. There have been times - all too brief - when Jews had one or the other, but never before, both at the same time. That is the good news.

The less-good news, though, is that anti-Semitism has returned within living memory of the Holocaust. The State of Israel remains isolated in the international political arena. It is still surrounded by enemies. And it is the only nation among the 193 making up the United Nations whose very right to exist is constantly challenged and always under threat.

Given all this, it seems the right time to re-examine words appearing in this *parasha*, uttered by the pagan prophet Balaam, that

(10) יצא - כ"ג

הן עם לבדד ישכון: לא כדרך כל אומה ולשון, כשהולכים בגולה ומתערבים עם המגלים אותם משיגים בזה אהבה וחשיבות כל אחד בעיניהם, יותר משהיו נפרדים מהם, אבל לא כן עם ישראל, וכשהוא "לבדד" ואינו מתערב עמהם "ישכון" במנוחה ובכבוד, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלינו ואין איש מתחרה עמו. "ובגויים" - כאשר הוא רוצה

להיות מעורב עמם, "לא יתחשב" - אני נחשב בעינם להתחשב כלל לאדם? ונכיצא בזה לשון המשנה שביעית (ת,א) 'ואם מתחשב הוא, דפירושו שהוא נחשב ומכובד'.

וכדאיאת בסנהדרין (קד,א): אני אמרת (וישכון ישראל בטח בדרך עין יעקב) (דברים לג,כח), עכשיו "איכה ישבה בדד" (עכ"ל), פירוש, רצוני היה שיהיו "בדד" שלא יתערבו עם אומות העולם, אז יהיו "בטח". עכשיו שתשוקתם היתה להשתנות עם אומות העולם, נעשו "בדד" מהם ואין אומה מחשבת אותם להתערב עמם ובפסחים (קח,ב): "בזר עמים קרבות יחפצו" (תהילים סח,לא), מי גרם להם לישראל שיתפזרו בין אומות העולם, קריבות שהיו חפצין בהם. וכשמות רבה (א,ח) איתא שישראל בגלות מצרים מנעו מן המילה, אמרו נהיה כמצרים, מה עשה הקב"ה הפך לבם לשנוא עמו. פירוש, שהן חשבו אשר מאחר שהם בגלות ראוי שלא להיות נבדל מהם, ונעשה להיפך שמצרים בדלו עצמם מישראל.

והסיבה לזה הוא, מפני שלעם ה' יש צורה מיוחדת גבוהה משארי אנשים {וכדכתיב בישעיה (מט,ח) "ואצרך", פירוש, עשיתם לך צורה מיוחדת. ועיין בראשית (טו,יד) מה שכתבנו שם}, וכבר ביארנו לעיל (כא,כ בהרחב דבר) דמי שצורתו גבוהה ומאבד ומשחית צורתו, נעשה גרוע מאשר תחתיו ומתבזה עליו.

(11) To dasung
Life always ideas

(5)

(12) p 2

Numbers

have come to seem to many, the most powerful summation of Jewish history and destiny:

From the peaks of rocks I see them,

From the heights I gaze upon them.

This is a people who dwell alone,

Not reckoning themselves one of the nations. (Num. 23:9)

For two leading Israeli diplomats in the twentieth century – Yaacov Herzog and Naphtali Lau-Lavie – this verse epitomised their sense of Jewish peoplehood after the Holocaust and the establishment of the State of Israel. Herzog, son of a chief rabbi of Israel and brother of Chaim who became Israel's president, was director-general of the prime minister's office from 1965 to his death in 1972. Naphtali Lavie, a survivor of Auschwitz who became Israel's consul-general in New York, lived to see his brother, Rabbi Yisrael Meir Lau, become Israel's chief rabbi. Herzog's collected essays were published under the title, drawn from Balaam's words, *A People That Dwells Alone*. Lavie's were entitled *Balaam's Prophecy* – again a reference to this verse.¹

For both, the verse expressed the uniqueness of the Jewish people – its isolation on the one hand, its defiance and resilience on the other. Though it has faced opposition and persecution from some of the greatest superpowers the world has ever known, it has outlived them all.

Given, though, the return of anti-Semitism, it is worth reflecting on one particular interpretation of the verse, given by the dean of Volozhyn Yeshiva, Rabbi Naftali Zvi Yehudah Berlin (Netziv, Russia, 1816–1893). Netziv interpreted the verse as follows: For every other nation, when its people went into exile and assimilated into the dominant culture, they found acceptance and respect. With Jews, the opposite was the case. In exile, when they remained true to their faith and

1. Yaacov Herzog, *A People That Dwells Alone* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1975). Naphtali Lau-Lavie, *Balaam's Prophecy* (Jerusalem: The Toby Press, 2015). In the introduction, Amichai Yehuda Lau-Lavie quotes this verse. In Hebrew, however, the work was entitled *Ami KeLavi*, a reference to the later words of Balaam, "The people rise like a lion; they rouse themselves like a young lion" (Num. 23:24) – a play on the Hebrew name Lavie, meaning "lion."

Balaam: A People That Dwells Alone

way of life, they found themselves able to live at peace with their gentile neighbours. When they tried to assimilate, they found themselves despised and reviled.

The sentence, says Netziv, should therefore be read thus: "If it is a people content to be alone, faithful to its distinctive identity, then it will be able to dwell in peace. But if Jews seek to be like the nations, the nations will not consider them worthy of respect."²

This is a highly significant statement, given the time and place in which it was made, namely Russia in the last quarter of the nineteenth century. At that time, many Russian Jews had assimilated, some converting to Christianity. But anti-Semitism did not diminish. It grew, exploding into violence in the pogroms that happened in more than a hundred towns in 1881. These were followed by the notorious anti-Semitic May Laws of 1882. Realising that they were in danger if they stayed, between three and five million Jews fled to the West.

It was at this time that Leon Pinsker, a Jewish physician who had believed that the spread of humanism and enlightenment would put an end to anti-Semitism, experienced a major change of heart and wrote one of the early texts of secular Zionism, *Auto-Emancipation* (1882). In words strikingly similar to those of Netziv, he said, "In seeking to fuse with other peoples, [Jews] deliberately renounced to some extent their own nationality. Yet nowhere did they succeed in obtaining from their fellow citizens recognition as natives of equal status." They tried to be like everyone else, but this only left them more isolated.

Something similar happened in Western Europe also. Far from ending hostility to Jews, enlightenment and emancipation merely caused it to mutate, from religious Judaeophobia to racial anti-Semitism. No one spoke of this more poignantly than Theodor Herzl in *The Jewish State* (1896):

We have honestly endeavoured everywhere to merge ourselves in the social life of surrounding communities and to preserve the faith of our fathers. We are not permitted to do so. In vain are we loyal patriots, our loyalty in some places running to extremes; in

2. Haamek Davar on Num. 23:9.

(6)

vain do we make the same sacrifices of life and property as our fellow citizens; in vain do we strive to increase the fame of our native land in science and art, or her wealth by trade and commerce. In countries where we have lived for centuries we are still cried down as strangers.... If we could only be left in peace. But I think we shall not be left in peace.

The more we succeeded in being like everyone else, implied Herzl, the more we were disliked by everyone else. Consciously or otherwise, these nineteenth-century voices were echoing a sentiment first articulated twenty-six centuries ago by the prophet Ezekiel, speaking in the name of God to the would-be assimilationists among the Jewish exiles in Babylon: "You say, 'We want to be like the nations, like the peoples of the world, who serve wood and stone.' But what you have in mind will never happen" (Ezek. 20:32).

Anti-Semitism is one of the most complex phenomena in the history of hate, and it is not my intention here to simplify it. But there is something of lasting significance in this convergence of views between Netziv, one of the greatest rabbinic scholars of his day, and the two great secular Zionists, Pinsker and Herzl, though they differed on so much else. Assimilation is no cure for anti-Semitism. If people do not like you for what you are, they will not like you more for pretending to be what you are not.

Jews cannot cure anti-Semitism. Only anti-Semites can do that, together with the society to which they belong. The reason is that Jews are not the cause of anti-Semitism. They are the objects of it, but that is something different. The cause of anti-Semitism is a profound malaise in the cultures in which it appears. It happens whenever a society feels that something is badly amiss, when there is a profound cognitive dissonance between the way things are and the way people think they ought to be. People are then faced with two possibilities. They can either ask, "What did we do wrong?" and start to put it right, or they can ask, "Who did this to us?" and search for a scapegoat.

In century after century Jews have been made the scapegoat for events that had nothing to do with them, from medieval plagues to poisoned wells, to inner tensions in Christianity, to Germany's defeat in the First World War, to the underachievement of many Muslim states

today. Anti-Semitism is a sickness, and it cannot be cured by Jews. It is also evil, and those who tolerate it when they could have protested are accomplices to evil.

We have nothing to apologise for in our insistence on being different. Judaism began as a protest against empires, symbolised by Babel in Genesis and ancient Egypt in Exodus. These were the first great empires, and they achieved the freedom of the few at the cost of the enslavement of the many.

Jews have always been the irritant of empires because of our insistence on the dignity of the individual and his or her liberty. Anti-Semitism is either the last gasp of a declining culture or the first warning sign of a new totalitarianism. God commanded our ancestors to be different, not because they were better than others – "It is not because of your righteousness that the Lord your God is giving you this good land" (Deut. 9:6) – but because by being different we teach the world the dignity of difference. Empires seek to impose unity on a plural world. Jews know that unity exists in heaven; God creates diversity on earth.

There is one fundamental difference between anti-Semitism today and its precursors in the past. Today we have a State of Israel. We need no longer fear what Jews discovered after the Evian Conference in 1938, when the nations of the world closed their doors and Jews knew that they had not one square inch on earth they could call home in the Robert Frost sense, namely the place where "when you have to go there, they have to let you in."³ Today we have a home – and every assault on Jews and Israel today only serves to make Jews and Israel stronger. That is why anti-Semitism is not only evil but also self-destructive. Hate destroys the hater. Nothing has ever been gained by making Jews, or anyone else, the scapegoat for your sins.

None of this is to diminish the seriousness with which we must join with others to fight anti-Semitism and every other religious or racial hate. But let the words of Netziv stay with us. We should never abandon our distinctiveness. It is what makes us who we are. Nor is there any contradiction between this and the universalism of the prophets. To

3. Robert Frost, "The Death of the Hired Man," <https://www.poetryfoundation.org/poems/44261/the-death-of-the-hired-man>.

14

the contrary – and this is the life-changing idea: In our uniqueness lies our universality. By being what only we are, we contribute to humanity what only we can give.

Life-Changing Idea #40

In our uniqueness lies our universality. By being what only we are, we contribute to humanity what only we can give.

להקדיש את ראשית היום לקב"ה

הן עם פלביא יקום וכארי יתנשא (כג, כד)

כשקן עומדין משינתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות; ללבוש מלית לקרוא את שמע ולהניח תפלין (רש"י)

אחת הדרכים החשובות ביותר להצלחה בעבודת ה' היא להיזהר שראשית היום תהיה כולה מוקדשת ומיוחדת לקב"ה.

פרשת ביכורים, עיקרה החיוב לתת לה' את הראשית מכל דבר, וזאת מפני שבטבע העולם הראשית הוא החביב והמעולה, והוא היסוד לכל מה שבא אחריו, לכן על האדם לכוף את יצרו ולתת דוקא את המובחר והחביב לה', שהרי כשברא הקב"ה את העולם והוציאנו ממצרים זכה ממילא מעיקר הדין בכל ראשית, מבכור אדם ובהמה, מן הפירות וראשית עריסותיכם, וכן ראשית הגז.

ומה הדבר היקר ביותר לאדם? החיים עצמם, כל ימי חלדו עלי אדמות, וגם כאן צריך שתהיה הראשית - היינו הבוקר, שהוא ראשית כל היום, קודש לה' לבדו.

בטבע העולם כשהאדם מתעורר בבוקר, הוא קם בכוחות מחודשים ומוצא שגם העולם כולו מחודש ושמת, חדשים לבקרים, וזה זמן המסוגל מאוד להצליח בכל דבר דבר.

בזמן הזה בדרך כלל האדם רעב אחרי שינת הלילה ותאב לחטוף איזה משהו לאכול, ואולי גם לשוחח קצת ולשמוע מחדשות העולם, אבל עם ישראל מתגברים ומקדישים את השעה היפה ביותר ביום, ומקיימים בה מה שכתוב: "קרבת ראשית תקריבו אתם לה'", ואז התפלה והמצוות הם כקרבת תביב שעולה כליל לריח ניחוח ופותח שערי שמים לכל ההצלחות לכל היום.

והובאה עצה נפלאה בספרי הקדמונים, שאם רוצה האדם שתהיה עבודת הבוקר שלו עבודה מעולה בכוונה ובדביקות, שישמור מלדבר שום שיחת חולין מהדגע שהוא קם עד אחר תפילת שחרית. ואמנם לא כולם יכולים לעמוד בזה, אבל מי שמתרגל בזה ודאי יראה תועלת עצומה לכל תפילת הבוקר, וממנה ימשך לכל היום, כי בטבע הדברים הכל נמשך אחרי הראש, וכאשר הראשית היא טובה, כל היום יהיה בטובה ובהצלחה. וכן כתבו בשם הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל דבר מנוסה, שכשישכים אדם בבוקר ויקבל עליו ביום ההוא עול תורה באמת ובלב תמים וכו', אז יסורו ממנו הביטולים ובוודאי יצליח ביום ההוא בתורה, וכפי תיזוק ההסכמה - כן יעזרהו ה' בן ביום וכן יסורו הטרדות ממנו.

15

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו (כג, כא)

נראה לפרש על פי מה שכתב בסה"ק ישמח משה (כפ' נצבים בד"ה עוד יתבאר) וזה לשונו, כתבו בספרים קושיא גדולה וחזקה על העובר עבירה, והיא תמיה קיימת דלית לה פריקו, ולית נגר ובר נגר דיפרקינה, והיא, מה דעתך כשהנג עובר עבירה, ממה נפשך, אם אתה מאמין שהאל ית' רואה אותך איך הנך עו פנים גדול כל כך שאעפ"י שאתה יודע שמלך מלכי המלכים הקב"ה רואה אותך ועומד אצלך אתה עושה זאת, הלא אילו היה כאן איזה אדם, ומכל שכן אדם חשוב, ודאי לא היית עושה זאת בשום פנים, ואיך אם כן הנך עושה זאת לפני מלך גדול ונורא אשר כל דיירא ארעא כלא חשובין קמיה, ואיך אימתו אינו מפחידה אותך. ואם דעתך שאין הוא רואה, הנך יותר גרוע, שאתה כופר בעיקר. עכ"ל.

הרי לנו שמה שהאדם יכול לפעול בעצמו לחטוא לפניו ית' הוא מפני שנתקרה אצלו האמונה, רח"ל, כי מי שהוא חזק באמונת ה' אינו יכול לחטוא.

זהו שאומר הפסוק, לא הביט און ביעקב, הקב"ה אינו רואה ואינו מוצא ביעקב אף חטא, והטעם, כי ה' אלקיו עמו. מפני שה' אלקיו תמיד עמו במחשבתו, ותרועת מלך בו, תרגם אונקלוס ושכינת מלכותו ביניהון, וע"י שהוא מעמיק מחשבתו בהש"ת ושכינתו שורה בתוך פנימיות לבבו. (דברי אמונה)

8